

AGNIESZKA PRZYWARA

PRZEDSTAWIENIA DEWOCYJNE NA OBRAZKACH ŚWIĘTYCH, JAKO PRZEDMIOT ZAINTERESOWAŃ KOLEKCJONERSKICH

Człowiekowi od zawsze towarzyszyła pasja zbierania, poszukiwania i gromadzenia różnych przedmiotów. Był to efekt indywidualnych zainteresowań lub wynik pogłębionej świadomości kultury rodzinnej bądź narodowej. Na takim postępowaniu jednostki zasadza się cała idea gromadzenia instytucjonalnego, czyli szeroko rozumianego muzealnictwa. I choć kryteria owego zbierania nigdy nie były jednolite, to zawsze ich fundament stanowił szacunek dla wartości zarówno materialnych jak i duchowych tworzonych kolekcji. Gromadzenie wytworów materialnych wiązało się nie tylko z chęcią zaspokajania ambicji i dążeń do posiadania czegoś cennego i wyjątkowego, ale sięgało też głębszej myśli związanej z potrzebą łączności z przeszłością i czasami minionymi¹.

Aby móc mówić o zjawisku gromadzenia, należy przybliżyć terminologię związaną z tym procesem i określić, czym jest kolekcjonerstwo. Według opracowań encyklopedycznych i słownikowych, termin *kolekcjonerstwo* pochodzi z łaciny (*colligere* – zbierać) i dotyczy świadomego gromadzenia przedmiotów jednego rodzaju, według określonych kryteriów, ustalonych

¹ U. Mazurczak, *Znaczenie zbiorów kościelnych i sztuki sakralnej w utrwalaniu dziedzictwa religijnego: paralelizm pomiędzy trwałością tradycji antycznej w średniowieczu a odradzaniem się średniowiecza w industrialnej kulturze XVII i XIX wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” [dalej: ABMK] 85(2006), s. 9.

przez osobę lub instytucję zajmującą się tworzeniem danej kolekcji, zbioru. Podstawą do gromadzenia konkretnych obiektów najczęściej jest ich wartość artystyczna, naukowa, historyczna bądź po prostu sentymentalna czy emocjonalna². Stąd też termin *kolekcjonerstwo* ma bardzo szeroki zakres pojęciowy, gdyż nie dotyczy jedynie wielkich, bezcennych kolekcji zgromadzonych w licznych muzeach, ale także tych mniejszych zbiorów, często znanych jedynie ich prywatnym właścicielom. Również wartość kulturalna każdej kolekcji jest zupełnie niezależna od wartości finansowej tworzących ją obiektów. Bez względu na to, do kogo należy dany zbiór, zawsze ma on charakter kulturotwórczy, gdyż podejmując próbę scalenia w jedno rozproszonych przedmiotów, kreuje kolekcję reprezentującą wartości edukacyjno-poznawcze. Dodatkowym, bardzo ważnym, aspektem tworzenia kolekcji, zwłaszcza tych prywatnych, jest dopełnienie kolekcjonerskiej działalności powołanych w tym celu instytucji. To często dzięki indywidualnym kolekcjonerom uratowane zostają cenne przedmioty, które niekiedy, ze względu na swoją nikłość i ulotność, bez tej prywatnej opieki, zginęłyby bezpowrotnie³.

Kolekcjonerstwo ma za sobą wielowiekową tradycję, jednak poprzez stulecia zmieniało się i przechodziło swoistą ewolucję. Dawniej było prawie w całości działaniem wąskiego kręgu osób powiązanych z dworem królewskim i wielkimi rodami magnackimi. W dobie Oświecenia grupa ta poszerzyła się o ludzi interesujących się kulturą i literaturą. Wiek XIX był czasem, gdy kolekcjonerstwem na szeroką skalę zainteresowali się mieszczenie i inteligencja. Dziś przyjmuje wymiar ruchu społecznego i wręcz znosi granice, co do przedmiotu tworzonych kolekcji⁴. Ten szeroki oddźwięk niesie za sobą czynnik wychowawczy i edukacyjny. Wiąże się to z uwrażliwieniem osób zajmujących się zbieractwem na ważność zachowania dla przyszłych pokoleń rzeczy cennych, niekoniecznie tylko pod względem finansowym, i dążeniem do rozbudzenia instynktu poznawczego, badawczego, a niekiedy i naukowego. Uczy pewnej systematyczności oraz troski o tworzoną kolekcję.

Wartość wychowawcza kolekcjonerstwa polega nie na jakości i rodzaju gromadzonych obiektów, ale na czynnym stosunku zbieracza do owych przedmiotów. Tworząc konkretny zbiór z pasją i oddaniem, jego właściciel

² Zob. hasło *kolekcjonerstwo* m. in. w: *Encyklopedia katolicka* [dalej: EK], t. 9, Lublin 2002, kol. 337-338; *Nowa encyklopedia powszechna*, t. 4, wyd. 2 posz. i zm., Warszawa 2004, s. 449; *Wielka encyklopedia PWN*, t. 14, Warszawa 2003, s. 125; *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 16, pod red. H. Zgłówkowej, Poznań 1998, s. 390-391.

³ M. Kurzątkowski, *Mały słownik ochrony zabytków*, Warszawa 1989, s. 33-34.

⁴ J. Swoiński, *Wędrowki przedmiotów: kolekcje i kolekcjonerzy*, Wrocław [i in.] 1977, s. 5.

próbuję poznać to wszystko, co się w jakiś sposób wiąże z przedmiotem kolekcji, by w sposób jak najbardziej fachowy rozwijać ją i udoskonalać⁵.

Jak już wspomniano wyżej, dziś przedmiotem tworzonych zbiorów może być praktycznie wszystko. To od twórcy danej kolekcji zależy, co i dlaczego będzie gromadził i choć może czasem wydawać się, że ów zbiór nie przedstawia większej wartości, to – poprzez samo zaistnienie jako pewna całość – może stać się z czasem ważny ze społeczno-kulturowego punktu widzenia.

Do obiektów gromadzonych głównie przez prywatnych kolekcjonerów, należą m. in. małe przedstawienia dewocyjne, zwane popularnie świętymi obrazkami. Jednak często są to zbiory zupełnie niedoceniane czy nawet niekiedy wręcz lekceważone. Podnosi się ich niską wartość kolekcjonerską i prozaiczny charakter. Mało kto przywiązuje wagę do tego, że wiele z tych obiektów to istne dzieła sztuki, nierzadko unikatowe. Poprzez kunszt, z jakim zostały wykonane, dorównują wielu cennym obiektom z innych bardziej okazałych i bogatszych kolekcji.

Historia powstania obrazka religijnego sięga odległych czasów. Pierwsze przedstawienia dewocyjne pojawiły się pod koniec XIV wieku w postaci luźnych kart z miniaturami ze średniowiecznych modlitewników. Produkcja obrazków religijnych skupiała się przede wszystkim przy ośrodkach pielgrzymkowych, klasztorach i sanktuariach, a ich popularność wśród pątników rosła wraz z rozwojem sztuki drzeworytniczej i miedziorytniczej. Centrum wytwarzania obrazków w tamtym okresie znajdowało się w Niemczech, Flandrii, Szwecji i Francji. Od początku głównymi motywami ikonograficznymi były wizerunki Pana Jezusa, Matki Bożej oraz sceny z Pisma Świętego. W wieku XVII pojawiły się obrazki z przedstawieniami symbolicznymi, dydaktycznymi czy postaciami świętych. Często też za wzór brano dzieła wielkich mistrzów⁶.

Obrazki „wędrowały” po całej Europie, dzięki licznym pielgrzymom, którzy z wielu odwiedzanych miejsc, jako wotum, pamiątkę przywozili obrazki święte. Wytwarzane w tamtych czasach przedstawienia dewocyjne zawierały często, oprócz obrazu, także nadrukowane dedykacje, modlitwy czy opisy. Niekiedy konkretny obrazek pojawiał się w związku z jakimś ważnym wydarzeniem religijnym.

W Polsce w XVI i XVII wieku większość obrazków pochodziła z terenów Niemiec i Włoch. Jednak niezależnie od oficyn zagranicznych i masowości produkcji zaczęły powstawać krajowe wytwórnie obrazków religijnych. Sku-

⁵ P. Burchard, E. Gołowin, *Mały przewodnik kolekcjonera: moje hobby*, Warszawa 1966, s. 8.

⁶ J. Wasilewska, *Obrazek religijny*, EK, t. 14, Lublin 2010, kol. 232.

piały się one wokół najważniejszych ośrodków pielgrzymkowych, takich jak: Jasna Góra, Kalwaria Zebrzydowska, Poczajów czy Berdyczów. W XVIII stuleciu w Europie rozwinęło się wiele prężnie działających wydawnictw, zajmujących się wytwarzaniem obrazków, głównie na terenie Niemiec, Szwajcarii i Francji. W tym okresie trafiały się też druki z Pragi oraz z pogranicza morawsko-czeskiego. W XIX wieku dla Polski duże znaczenie miał ośrodek wydawniczy w Norymberdze, gdzie przygotowywano obrazki z nadrukami w języku polskim. W Polsce ówczesnie najprężniej działały oficyny częstochowskie, krakowskie i warszawskie, jak np. drukarnia J. Kurkiewicza z Krakowa⁷.

Na przestrzeni wieków zmieniały się również materiały, z których wytwarzano obrazki religijne. Najstarsze malowano na papierze lub pergaminie jak również haftowano na płótnie. Pierwotne grafiki i rysunki były bardzo proste i prymitywne. Dopiero pojawienie się techniki miedziorytu pozwoliło na większe urozmaicenia i uszczegółowienia obrazu. Wzrost zainteresowania małymi przedstawieniami dewocyjnymi spowodował doskonalenie form wytwarzania obrazków świętych. Szersza dostępność do różnych nowych materiałów, np. poprzez podróże jezuitów na Daleki Wschód, sprawiła że, obrazki stawały się istnymi dziełami sztuki. Ozdabiane finezyjnymi ornamentami, koronkami, drobinami złota czy masy perłowej, zyskiwały na kompozycji, wywołując niekiedy silne wrażenia estetyczne. Wytwórcy prześcigali się wręcz nie tylko w zdobnictwie ale i formie. Często odchodzono od tradycyjnego wymiaru małego prostokąta, nadając obrazkom np. kształt serca czy winnego grona. Wiele z tych przedstawień dewocyjnych miało ruchome elementy. W XVIII wieku popularne stało się dodawanie do obrazka kawałeczków relikwii lub zasuszonych kwiatów pochodzących z miejsc świętych⁸.

Postęp techniczny w XIX wieku zintensyfikował produkcję obrazków. Dzięki powstaniu wielobarwnego druku litograficznego zwiększyło się ich rozpowszechnianie. Pojawiły się też, zwłaszcza w Polsce, nowe motywy ikonograficzne, związane z ówczesną sytuacją historyczną. Obrazki święte stały się nośnikami elementów patriotycznych, narodowowyzwoleńczych. Przekazywane z rąk do rąk były swoistego rodzaju impulsem do podtrzymania na duchu, wsparcia w trudnym okresie, gdy Ojczyzna była pod zaborami.

W XX wieku znaczenie obrazków świętych zmalało, z powodu pojawienia się kartek świątecznych i pocztówek. Z czasem wracano do formu-

⁷ Taż, *Pamiątka – świętość czy talizman?: dlaczego zbieramy obrazki święte?*, ABMK 91 (2009), s. 61.

⁸ A. Manicka, *Święte obrazki*, „Znak” (9)2005, s. 106-107.

ły obrazka religijnego, zmieniając jednak wciąż jego formę oraz materiały. W latach 60. i 70. ubiegłego stulecia wielką popularnością cieszyły się obrazki winylowe z efektem trójwymiarowym⁹. Dziś w pełni zautomatyzowana produkcja znacznie zmniejszyła wartość artystyczną małych przedstawień dewocyjnych. Swoistym znakiem czasów jest również to, że motywy religijne pojawiają się na magnesach, breloczkach, kartach telefonicznych. Można odnieść wrażenie, że *sacrum* pomieszczone zostało z *profanum* i nastąpiło zatarcie granicy swoistej czci dla obrazka religijnego. Dlatego też, patrząc na kolekcje zachowanych obrazków świętych, zwłaszcza tych wyprodukowanych przed pierwszą połową XX stulecia, należy upomnieć się o wartość owych przedstawień dewocyjnych nie tylko jako nośników przekazu prawd wiary, ale i pamiątek związanych z historią minionych pokoleń.

Oprócz przesłania religijnego, obrazki święte często niosły ze sobą przekaz edukacyjny, ewangelizacyjny, wychowawczy oraz patriotyczny. Te małe przedstawienia dewocyjne miały także wpływ na właściwe kształtowanie osobowości. Obcowanie z obrazkami świętymi budzi bowiem w człowieku nastroj wyciszenia, skupienia, zadumy, skłania do refleksji. Bardzo często prowokuje do zgłębienia tajników przeszłości jak również do poszukiwania powiązań z teraźniejszością. Wczytując się w „mowę” obrazków religijnych można dotrzeć do różnych relacji międzyludzkich oraz międzypokoleniowych i dostrzec wielki szacunek dla przodków i ponadczasowych wartości. Obrazki z okresu zaborów i wojen świadczą o miłości do Ojczyzny. Te sprzed wielu lat „mówią” o tym wszystkim, czego były świadkami. Przypominają również o swoich poprzednich właścicielach, którzy niejednokrotnie zostawili na nich jakiś ślad. Lecz ich najważniejszym przesłaniem jest stałe przypominanie o Bogu i szanowaniu tego, co święte¹⁰.

Przyglądając się poszczególnym obiektom danej kolekcji widać wyraźnie, że zgromadzone w niej obrazki często, oprócz oryginalnych nadruków posiadają odręczne zapisy w formie dedykacji, życzeń czy informacji dotyczącej wydarzenia, z którym konkretny obrazek był związany. Najczęściej były to uroczystości religijne, takie jak prymicje, Pierwsza Komunia święta, rocznice święceń kapłańskich czy zakonnych, bierzmowanie, poświęcenie kościoła itp., ale trafiają się też takie inskrypcje, które nie nawiązują bezpośrednio do druku oryginalnego.

Te dodatkowe wpisy pozwalają w pewnym sensie na zaliczenie świętych obrazków do tzw. dokumentów życia społecznego, gdyż w jakiś sposób od-

⁹ J. Wasilewska, *Pamiętka – świętość czy talizman?*, s. 64.

¹⁰ M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 1: *Znak Krzyża Świętego*, Warszawa 2012, s. 9.

zwierciedlają różne przejawy życia codziennego¹¹ oraz są swoistymi świadkami tamtych czasów. Wczytując się w odręczne zapisy można dostrzec, że zachowane słowa dotyczą życia jednostek, danych rodzin czy większych wspólnot. Ta wielość i różnorodność tekstów ukazuje nie tylko głębokie przywiązanie do tajemnic wiary i religii, ale też emocje i wzruszenia związane z konkretnymi osobami i wydarzeniami. Bardzo często obrazki święte nie trafiały tylko i wyłącznie do modlitewników. Niejednokrotnie były ofiarowane przez osoby sobie bliskie i miały świadczyć o uczuciach lub stanowić ochronę przed nieszczęściami. Noszone w portfelach, kieszeniach, między stronicami ulubionych ksiązek czy nawet skrywane pośród ważnych dokumentów były dla właściciela nieodłącznym towarzyszem dnia codziennego.

Z każdym obrazkiem znajdującym się w danej kolekcji wiąże się jakaś historia. Niektóre można łatwo powiązać z konkretnym wydarzeniem, gdyż wydawca zadbał o dokładną informację i datę. Inne tylko dzięki tym odręcznym zapisom, dają się umiejscowić w czasie. Wśród zachowanych zapisów można odnaleźć dedykacje, życzenia, teksty kommemoratywne a nawet takie, które są bardzo osobistymi notatkami.

Piękno starych obrazków świętych pozwala na poszerzenie wiedzy o tym, jak nasi przodkowie wyobrażali sobie postaci Jezusa, Maryi, świętych patronów. Jak interpretowali historie biblijne czy w jaki sposób poddawali personifikacji różne pojęcia abstrakcyjne. Przyglądając się dawnym wydawnictwom tych małych wizerunków dewocyjnych, w wielu przypadkach zwraca się uwagę na niezwykle pietyzm przedstawienia danego tematu. Można niemal dotknąć nabożnej czci, z jaką twórca konkretnego obrazka darzył malowane przez siebie święte osoby. Człowiek bowiem od dawna wyrażał swoje uwielbienie dla Boga nie tylko poprzez słowo ale i obraz. Przez stulecia powstawały freski, rzeźby, obrazy i witraże będące próbą oddania chwały Stwórcy i ukazania tego, kim Bóg dla człowieka jest. Małe obrazki święte są jakby zminiaturyzowaną formą tych wielkich dzieł, dostępną dla każdego. Ich mały wymiar nie jest przeszkodą do tego, by można im było przypisać wartość twórczo-artystyczną. Są doskonałym i ciekawym uzupełnieniem dorobku kultury chrześcijańskiej jak również stanowią często bezcenną pamiątkę w wymiarze osobistym¹².

¹¹ Dokumenty życia społecznego to materiały, które z uwagi na specyficzny charakter nie są obowiązkowo gromadzone w instytucjach kultury (archiwa, biblioteki). Są to głównie dokumenty o krótkotrwałej w zasadzie wartości użytkowej i odzwierciedlają różne przejawy życia współczesnego. Do tej grupy zalicza się prospekty reklamowe, afisze, zaproszenia, plakaty, klepsydry, ogłoszenia itp. Zob. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer [i in.], Wrocław [i in.] 1971, kol. 537.

¹² M Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 1: *Znak Krzyża Świętego...*, s. 7.

Ta forma przedstawienia dewocyjnego wpisuje się w szerokie zagadnienie ikonografii chrześcijańskiej, stanowiącej mowę plastyczną i swoisty język religijny, który powinien swoją wymową przybliżać to, co artysta zawarł w obrazie. Rolą ikonografii jest bowiem przyczynianie się do głębszego pomnażania wiary, lepszego zrozumienia nauki Jezusa Chrystusa jak i podnoszenia ducha chrześcijańskiego. W dawnych wiekach obraz był swoistą lekturą dla osób nieumiejących czytać. Właśnie za pomocą przedstawień ikonograficznych mogły one poznawać historię biblijną czy żywoty świętych Pańskich. Stąd idea, by język artystyczny w malarstwie, rzeźbie, rysunku był jasny i zrozumiały nie tylko dla twórcy, ale przede wszystkim dla odbiorcy, bez względu na poziom jego wykształcenia i posiadaną wiedzę¹³. Tę troskę o właściwy odbiór przekazu ikonograficznego doskonale rozumieli dawni autorzy obrazków religijnych. Starali się tak przedstawiać dane tematy i postaci, by każdy, kto zetknął się z konkretnym obrazkiem świętym, bez trudu mógł odczytać przesłanie zawarte w wizerunku. Lecz nie tylko jasność przekazu była ważna, ale i strona artystyczna. Dawni twórcy dbali o to, aby ów artyzm miał wpływ na odbiór przedstawionych treści. Piękno i kunszt miały za zadanie budzenie emocji, wzruszeń, czci i pobożnego sentymentu. Często te niezwykle piękne obrazki religijne stawały się pierwszymi katechizmami i wywoływały dziecięcą refleksję teologiczną. Przechowywane przez lata były jakby międzypokoleniowymi łącznikami. Wyuczone w dzieciństwie modlitwy, których wiele drukowano na obrazkach, towarzyszyły danej osobie do późnej starości i przywodziły na pamięć wspomnienie domu rodzinnego.

Przyglądając się uważniej obszernej tematyce obrazków świętych można zauważyć, że każde przedstawione zagadnienie miało na celu nie tylko przybliżenie głównych prawd wiary, ale także często za pomocą obrazu twórca chciał zadbać o właściwą relację człowieka do Boga i bliźniego. Obrazek uczył, wychowywał i przypominał o tym, co w życiu ważne. Wiele z wydawanych w ubiegłych stuleciach małych przedstawień dewocyjnych było źródłem wiedzy historycznej – ukazywały bowiem wydarzenia z Ziemi Świętej, uczyły historii chrześcijaństwa, historii Ojczyzny i patriotyzmu. Zwracały uwagę na szacunek do barw narodowych i zawsze były obecne w trudnych dziejowo czasach Polski i Europy. Pomimo swej niepozorności, obrazek religijny ma swoje miejsce w tworzeniu zarówno kultury narodowej jak i tradycji chrześcijańskiej¹⁴.

¹³ Ch. Zieliński, *Sztuka sakralna*, Poznań [i in.] 1960, s. 273-274.

¹⁴ M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 1: *Znak Krzyża Świętego...*, s. 9-10.

Bogactwo małych przedstawień dewocyjnych wpłynęło na to, iż święty obrazek znalazł się w sferze zainteresowań kolekcjonerskich. Obrazków dawno wyprodukowanych ocalało niewiele, z powodu różnych zawirowań historycznych. Wojny, powstania, zabory, pożogi jak również niedocenyenie przez współczesnych zniszczyły ten specyficzny dorobek kultury. Lecz te, które przetrwały do naszych czasów, stanowią bezcenną spuściznę po minionych pokoleniach. Dlatego też miniaturowe obrazki święte znalazły swoje miejsce głównie w prywatnych zbiorach, lecz trafiają także do muzeów, bibliotek czy archiwów. Bez względu na formę gromadzenia i pielęgnowania tego typu obiektów celem jest wyraz poszanowania świętości, jak i złożenie hołdu dla dziedzictwa kulturowego naszych przodków. Tworzone kolekcje powstają w oparciu o różne kryteria. Tematem przewodnim może stać się konkretny motyw, postać, zagadnienie. Często kierunek zbioru wyznacza materiał lub technika wykonania obrazków, a niejednokrotnie kolekcjoner opiera swój dobór o ramy chronologiczne gromadzonych obiektów¹⁵.

Trudno powiedzieć, ilu jest w Polsce kolekcjonerów małych przedstawień dewocyjnych. Najczęściej są to anonimowi zbieracze kierujący się swoistą tradycją rodzinną w przechowywaniu pamiątek odziedziczonych po przodkach. Ich gromadzenie nie jest systematyczne, a kolejne obrazki trafiają do ich kolekcji jedynie przypadkowo i od czasu do czasu. Są jednak i tacy, którzy w poważny sposób traktują zbieranie obrazków religijnych i w swoje kolekcjonerstwo angażują się z pełnym zapałem.

Wśród znanych z nazwiska osób można wymienić m. in. ks. biskupa Mariusza Leszczyńskiego¹⁶, Marię Parzuchowską¹⁷, Marka Kamińskiego

¹⁵ Tamże, s. 25.

¹⁶ Bp Mariusz Leszczyński, od 1998 roku biskup pomocniczy w diecezji zamojsko-lubaczowskiej, dyrektor Muzeum Archidiecezjalnego w Zamościu. W 2012 r. uzyskał na KUL-u stopień naukowy doktora habilitowanego nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła. Zajmuje się dziejami Kościoła XIX i XX w., głównie archidiecezji lwowskiej obrz. łac. oraz historią sztuki i muzealnictwem kościelnym. Zob. P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999: słownik biograficzny*, wyd. 2 popr. i uzup., Warszawa 2000, kol. 246; *Biskup pomocniczy diecezji zamojsko-lubaczowskiej*. [online]. [dostęp: 7 maja 2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.diecezja.zamojskolubaczowska.pl/index.php?co=menu&poz=126>. Kolekcjoner obrazków świętych, które gromadzi od wielu lat i starannie opracowuje. Uczestniczy w wielu wystawach poświęconych tej tematyce. Zob. J. Sitarz, *Dni Kultury Chrześcijańskiej w księżnicy zamojskiej*, „Niedziela: edycja zamojska” 2013, nr 40, s. 3.

¹⁷ Maria Parzuchowska, kolekcjonerka z Brwinowa koło Warszawy. Zbieraniem obrazków świętych zajmuje się od 2002 roku. Organizatorka ponad 70 wystaw tematycznych zawiązanych z małymi przedstawieniami dewocyjnymi. Pierwsza wystawa odbyła się w 2003 roku w Brwinowie w kościele św. Floriana, ostatnia miała miejsce w kwietniu tego roku

go¹⁸, Wojciecha Hausnera¹⁹, Krzysztofa Wróblewskiego i Stanisława Rudego²⁰ czy Marka Czarnotę²¹.

By przybliżyć tę ważną tematykę szerszemu gronu odbiorców, polscy kolekcjonerzy organizują coraz częściej różne wystawy, na których prezentują swoje zbiory. Są to bardzo cenne inicjatywy, gdyż małe przedstawienia dewocyjne wciąż niesłusznie znajdują się na marginesie poważnego kolekcjonerstwa. W XX wieku zdarzały się wystawy poświęcone obrazkom świętym, lecz obecnie jest tych przedsięwzięć znacznie więcej²². W kwietniu 2013 r.

w Warszawie w Świątyni Opatrzności Bożej w dniu kanonizacji Jana Pawła II. Kolekcjonerka udostępnia swoje zbiory zwiedzającym w szkołach, w parafiach, w wyższych uczelniach. Dzięki swojemu wielkiemu zaangażowaniu i pasji dociera do coraz szerszych grup odbiorców, pokazując jak wielką wartość mają obrazki religijne. [Informacje własne Autora uzyskane w rozmowie z Panią M. Parzuchowską]. O kolekcjonerstwie pani Marii Parzuchowskiej zob. też: *Święte obrazki*, „Posłaniec Serca Jezusowego” 2011, nr 5, s. 38-40. Pani Maria jest autorką kilku książek poświęconych obrazkom religijnym. Zob. *Obrazek sakralny pamiątką szczególną*, Warszawa 2006; *Święte obrazki, cz. 1: Znak Krzyża Świętego*, Warszawa 2012; *Święte obrazki, cz. 2: Życie Świętej Rodziny*, Warszawa 2013.

¹⁸ Marek Aureliusz Kamiński, historyk, muzealnik, bibliotekarz. Jest także numizmatykiem i kolekcjonerem obrazków dewocyjnych. Bierze udział w wystawach poświęconych małym przedstawieniom dewocyjnym. Zob. M. Lipińska, *Pochylić się nad obrazkiem*, „Echo Katolickie” 12/2014, s. 1, 16; *Sacrum w portfelu: wystawa świętych obrazków z kolekcji Marka A. Kamińskiego* [online]. [dostęp: 7 maja 2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.muzeumsiedlce.art.pl/pl/site/384/500/542/649/655/sacrum.w.portfelu.wystawa.swietych.obrazkow.z.kolekcji.marka.a...html>

¹⁹ Wojciech Hausner, politolog, historyk, członek Towarzystwa Przyjaciół Bronowic i redakcji „Bronowickich Zeszytów Historyczno-Literackich”, kolekcjoner obrazków świętych. Zob. W. Hausner, *Modlitwy wyjęte z szuflady*, „Gość Niedzielny” 2006, nr 3, s. 32-33.

²⁰ Krzysztof Wróblewski i Stanisław Rudy, zamojscy kolekcjonerzy i regionaliści. Współpracują z zamojskimi instytucjami kultury. Zob. D. R. Kawalko, *Święte obrazki o tematyce maryjnej: wystawa*, „Niedziela” 2007, nr 6, s. 40; J. Sitarz, *Dni Kultury Chrześcijańskiej w księżnicy zamojskiej...*, s. 3; *Moc świętych obrazków* [online]. [dostęp: 8 maja 2014]. Dostępny w Internecie: http://roztocze.net/arch.php/29984_Moc_?wi?tych_obrazk%F3w_.html

²¹ Marek Czarnota, rzeszowski kolekcjoner, bibliofil, regionalista. Laureat wielu prestiżowych nagród i autor książek dotyczących Rzeszowa. Zob. B. Strycharz, *Czarnota Marek*, w: *Encyklopedia Rzeszowa*, Rzeszów 2004, s. 73. Organizator i uczestnik wielu wystaw, także tych prezentujących dewocjonalia. Jego ostatnia wystawa przedstawiająca m. in. obrazki święte odbyła się w 2013 r., a związana była z jubileuszem 500-lecia objawień Matki Bożej Rzeszowskiej. Prezentacja nosiła tytuł „Moje Matki Boskie Rzeszowskie – w 500. rocznicę objawienia”. Zob. *Od obrazków religijnych od Solidarności*, „Super Nowości 24” 20.08.2013 [online]. [dostęp: 11 maja 2014]. Dostępny w Internecie: <http://supernowosci24.pl/92448/>

²² W roku 2004 odbyła się wystawa pt. „Pomost między przeszłością a teraźniejszością. Obrazki religijne ze zbiorów ks. Leona Formanowicza”, zorganizowana w Muzeum Literackim

w ramach przeżywania Roku Wiary, ogłoszonego przez papieża Benedykta XVI, odbyła się w Bazylice Świętego Krzyża w Warszawie I Ogólnopolska Wystawa pt. „Obrazki święte w Roku Wiary”, w której udział wzięli nie tylko kolekcjonerzy, ale i posiadacze cennych zbiorów rodzinnych. Swoje zbiory zaprezentowało też Stowarzyszenie „Pamięć Jana Pawła II” oraz Muzeum Modlitwianki Polskiego w Parznie. Wystawa pozwoliła na zapoznanie się z chrześcijańską kulturą narodów rozwijającą się na przestrzeni wieków²³.

Urządzanie takich wystaw jest bardzo ważne ze względu na to, że w obecnych czasach zmienia się postrzeganie funkcji obrazka sakralnego. Wielu ludzi wciąż jeszcze dostrzega w tych małych przedstawieniach dewocyjnych *sacrum*. Najczęściej wynika to z wartości wyniesionych z domu rodzinnego, w którym poszanowanie poświęconych obrazków religijnych było bardzo głęboko zakorzenione. Osoby takie odnoszą się z wielkim szacunkiem do tego typu dewocjonaliów i choć nie należą do grupy kolekcjonerów, mimo wolnie zbierają i przechowują je w swoich domach. Zdarza się też, że posiadanie obrazków religijnych przysparza niektórym ludziom powodów do zakłopotania. Osoby te najczęściej wywodzą się ze środowisk religijnych, ale ich wiara nie jest już tak mocna jak np. rodziców czy dziadków, stąd problem z traktowaniem małych przedstawień dewocyjnych.

Na to, jak dziś są traktowane obrazki sakralne, ma też wielki wpływ ich masowe rozpowszechnianie i łatwość dostępu. Ta powszechność jak i powszedniość spowodowały, że coraz mniej osób upatruje w obrazkach świę-

Henryka Sienkiewicza w Poznaniu. Zob. MS, *Obrazki święte*, „Przewodnik Katolicki” 2004, nr 38 [online]. [dostęp: 9 maja 2014]. Dostępny w Internecie: http://www.przewodnik-katolicki.pl/nr/historia/obrazki_swiete.html. W roku 2006 M. Parzuchowska zaprezentowała swoje zbiory na dwóch wystawach w Warszawie: „Nauka Ojca Świętego Jana Pawła II w małym świętym obrazku” i „Obrazek sakralny jako cenna pamiątka”. Również instytucje, które gromadzą małe przedstawienia dewocyjne, organizują wystawy swoich zbiorów. Taka prezentacja obyla się m. in. w roku 2007 w Bibliotece KUL. Zob. M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 1..., s. 27-29. W tym samym roku w Bibliotece Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu odbyła się wystawa obrazków świętych o tematyce maryjnej. Zob. *Święte obrazki o tematyce maryjnej* [online]. [dostęp: 9 maja 2014]. Dostępny w Internecie: <http://www.wszia.edu.pl/wystawy/wystawa-nr-28/index.php>

²³ M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 2..., s. 27-28. Pokłosiem tej wystawy jest publikacja autorstwa ks. Z. R. Berdychowskiego i M. Parzuchowskiej. Książeczka zawiera prezentowane na wystawie obrazki z okresu XVII – XXI w. Warte podkreślenia jest to, iż w opracowaniu przedstawiono wiele modlitw znajdujących się na obrazkach świętych. Wielkim zaangażowaniem w ową wystawę, jako opiekun duszpasterski jak i wystawca, zaangażował się ks. biskup M. Leszczyński. Zob. Z. R. Berdychowski, M. Parzuchowska, *Pamiętaj, że...*, Warszawa 2013.

tych wartości nie tylko artystycznej ale i religijnej. Często są tylko „zadrukowanym kartonikiem”, który może służyć np. jako zakładka w książce. Coraz rzadziej człowiek szuka w obrazku sakralnym głębszego przesłania. Doba Internetu i wszechobecnej kultury masowej umniejsza rangę małych przedstawień dewocyjnych i spycha je na margines życia społecznego. Dlatego tym bardziej ważne jest, by zadbać o właściwe zachowanie obrazków religijnych, które przetrwały wiele lat od czasu swojego wyprodukowania.

SACRED DEVOTIONAL IMAGES AS AN OBJECT OF COLLECTORS' INTEREST

Summary

The man has always had a deeply developed sense of collecting various items. Such a passion was the foundation not only for institutional collecting, but also has had an influence on the formation of private collections. Often, because of such collections many things can be conserved for posterity. Simple sacred devotional images are among others such objects which are underrated. The tradition of small devotional pictures has its source in the Middle Ages. Over the next centuries, changed both the form and content of the religious pictures. Many of them were real works of art. The lapse of time, wars, historical storms and natural disasters caused that very few old sacred devotional pictures were conserved. Therefore it is right to preserve this type of collections from further damages. Many exhibitions, publications and lectures are organized by collectors and enthusiasts to make closer the theme of religious sacred images. The religious sacred pictures, despite their modest importance, are very precious cultural heritage of catholic culture, so it is important to take care to preserve them for future generations.

Translated by Krzysztof Tyburowski

Słowa kluczowe: obrazki święte, małe przedstawienia dewocyjne, kolekcjonerstwo

Key words: sacred religious images, small devotional pictures, collections

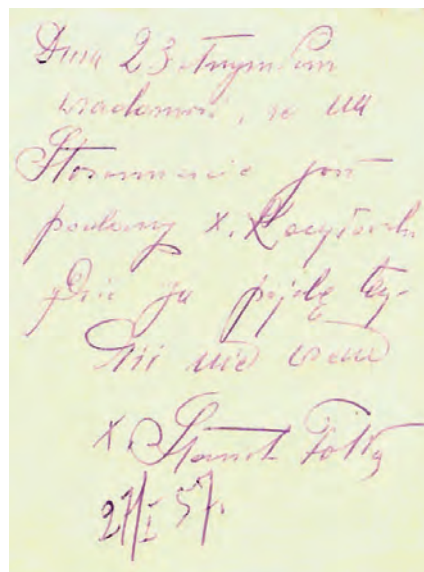
Obrazek o charakterze dydaktycznym sprzed 1920 roku

Obrazek o charakterze patriotycznym z XIX w.

Obrazek ze św. Stanisławem Kostką z 1957 roku, dokument życia społecznego (awers)

Obrazek ze św. Stanisławem Kostką z 1957 roku, dokument życia społecznego (rewers)

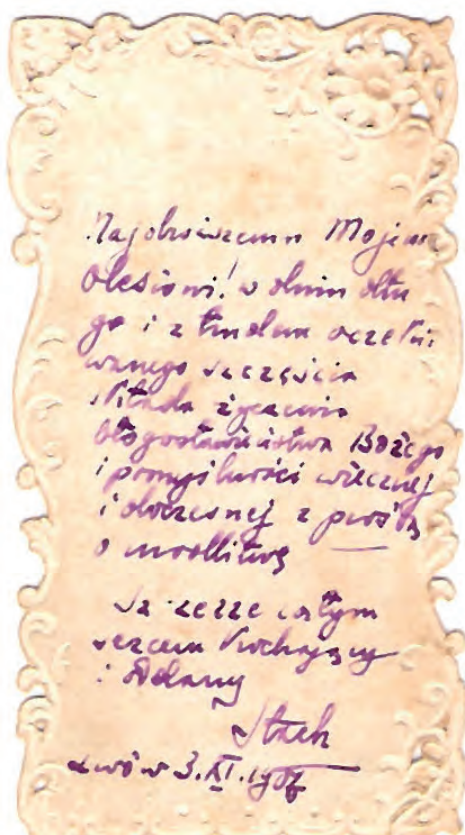
Obrazek prymicyjny z 1907 roku

Obrazek ze świętym Franciszkiem z 1891 roku

Obrazek o charakterze dedykacyjnym
z roku 1907 (awers)

Obrazek o charakterze dedykacyjnym
z roku 1907 (rewers)